

Camilla Bogetun Johansen

– Hverdager det ikke snakkes
så mye om

Ulf Berge

Camilla Bogetun Johansen løfter fram omsorgsyrket
i romanen *Jeg har kolleger* – et arbeid som mange
utfører, men som sjelden beskrives i skjønn-
litteraturen.

Omsorg høres mykt ut. Men i Jeg har kolleger viser forfatteren at omsorgsarbeid også er fysisk, krevende og fullt av motsetninger. Romanen gir stemme til dem som jobber i bolig for personer med utviklingshemming og autisme, og løfter fram en hverdag som sjelden får plass i litteraturen. Her handler det om kropp, rutiner, ansvar, og om å være tett på andre menneskers liv, samtidig som man skal bevare sitt eget. I dette intervjuet forteller Johansen om erfaringene bak boka, om fag, følelser og hvorfor små bevegelser kan romme stor betydning.

I boka di starter du med et spørsmål om hvordan du forholder deg til å bli slått på jobb, og du beskriver også det å bli slått og lugget, men at du lærer å håndtere det. Hvorfor begynner du her, og hva ønsker du at vi skal forstå om forholdet mellom vold og omsorg i omsorgsyirket?

Kanskje begynner vi her med mitt eget sjokk over volden vi møter som omsorgsarbeidere. For de første slagene treffer hardt. Som barn har vi mindre kontroll over hva som skjer med kroppene våre, leken er mer fysisk, vi er vant til at å bli skubbet, dratt og slått, men som voksne har vi blitt vant til å ha kroppen i fred.

Jeg må jo tilføye at jeg ikke har gått livet gjennom uten å få med meg at omsorg er mer enn å steike vaffer, likevel var både spørsmålet og den faktiske volden en stor overraskelse. Ordet omsorg høres jo så mykt og fint ut. Det er et absurd spørsmål å få, for hva skal man svare? Jeg tror de fleste svarer at det sikkert går bra selv om vi ikke aner hva vi svarer på. Det er ingen

som vil bli slått, det er vondt og slitsomt. Det merkelige er at det går bra, du blir vant, til sist er det bare ekstra vonde slag og harde lugg som setter seg i kroppen. Og du lærer deg å se mer enn adferden, du ser hele mennesket med behov, interesser og du skjønner mer av hvor volden kommer fra. Men nå skal jeg ikke late som om jeg ikke ønska meg en åpningside som dro i oppmerksomheten til leseren. For kanskje hadde leseren noen av de samme fordommene som jeg selv, at det å jobbe i omsorg er noen bleier og matlaging og ellers mye kos. Jeg ville jo at leseren skulle legge merke til ordene mine. Og kanskje tenke nytt om omsorg. Omsorg kan være vaffelsteiking, men ikke bare.

Du skriver at «det er en jobb», men også at «det er mennesker». Hvordan har du selv balansert disse perspektivene, og hva tenker du at vi i tjenestene kan lære av denne balansen?

Jeg tror ikke tjenestene skal gå til meg for å lære om hvordan denne jobben best kan utføres. Gå heller til en erfaren vernepleier, det er dit jeg går. Når det er sagt, så er det mange jobber det kan være vanskelig å legge fra seg når man går for dagen. Hva med for eksempel de som utsteder nødhjelp fra NAV, når skal de ta helg? Når arbeidsdagen er over eller når alle som trenger det har fått hjelp? Da kan det tenkes de aldri får gått hjem. Fordelen med min jobb, er at vi jobber skift. Når klokka slår 21.30, så stempler jeg ut. Klokka rammer inn min arbeidsdag. Jeg er hundre prosent påslått den tida jeg er på jobb,

da er det bare de menneskene jeg jobber med som er i fokus, at de får spist og drukket, gjort meningsfulle aktiviteter, ikke skader seg, at de får en klem hvis de vil ha det, kort sagt: at det handler om dem. Da legger jeg mine behov til side. Det som kan være krevende som omsorgsarbeider, er jo når man blir utsatt for uønska adferd. Da må man i tillegg til å sette sine behov til side, tåle en del. I boka sier mora til hovedpersonen at «Det er når du har mest lyst til å stappe dem i et skap at du må ta fram faget i deg.» Og det er veldig sant. Det er viktig å huske på at omsorg er et fag. Noen ganger føles ikke denne jobben som en jobb, for det kan være så koselig. Men vi er på jobb de rolige dagene, vi er ikke på besøk hos en venn. Og vi er på jobb de urolige dagene, vi kan ikke bare stikke når vi syns det blir litt mye.

Du beskriver frustrasjon over både strukturer og lønnsvilkår i omsorgsarbeidet. Er dette basert på egne erfaringer, observasjoner, eller begge deler – og hva vil du at vi skal ta med oss fra dette?

En sterk motivasjon for et kraftig lønns-hopp? Nå tuller jeg litt, men det er noe underlig paradoksalt ved det å bli fortalt hvor viktig den jobben vi gjør er, og ikke egentlig se det gjenspeila på lønnslippen. Under korona blei dette ekstra tydelig, alle vi med samfunnskritiske jobber måtte jo på jobb, hva skulle vi ellers gjøre, mens de med godt betalte kontorjobber satt hjemme og heva lønn. Jeg vet jeg generaliserer, at det ikke var gull og grønne

skoger for alle, mange blei permittert og sånne ting, men likevel. Folk klappa på balkongen, så gikk de inn og satte seg foran skjermen igjen. Og vi gikk på jobb. Det folk ikke skjønner, er at dette yrket er like viktig hele tida. Men siden omsorgsarbeid historisk sett har vært et kvinneyrke, så lønnes det deretter. Og så tror jeg det underkommuniseres hvor tung denne jobben kan være. Jeg tror de fleste har en oppfatning av at sykepleiere har en tung jobb med løft, springing og skiftarbeid. Men det har vi også. Og selv om sykepleiere også kan bli utsatt for utagering, så vil ofte pasientene deres skrives ut. Våre beboere skrives ikke ut, de skal bo der de bor. Og vi skal være der for dem. Det betyr at vi har en arbeidsplass der vi potensielt utsettes for vold daglig. Jeg føler ikke at lønna gjenspeiler dette.

Jeg vil gjerne understreke at vi trenger vernepleiere. Ingenting på min jobb hadde vært så bra som det er om vi ikke hadde vernepleiere. Og de må lønnes på et nivå som gjør at det blir attraktivt å være vernepleier, slik at vi kan få gode folk i tjenestene. Jeg er heldig på min jobb, vi har flere vernepleiere og andre flinke fagfolk, men jeg vet at det ikke er sånn landet over.

Teksten har en særegen form, med korte, observerende scener og et reflekterende «jeg». Hvordan jobbet du frem denne formen, og hva håper du den gir leseren?

Jeg hadde et ønske om å vise fram hverdagen og repetisjonene, at dagene er dørgende like og vilt forskjellige på en gang. Du vet når du skal jobbe og ofte

hvem du skal jobbe med, likevel aner du ikke hvordan dagen kommer til å se ut. Eller så blir dagen akkurat som du forutså, det skjer jo faktisk også. Litterært sett er jeg ikke så glad i dødkjøtt i en tekst, jeg syns det er bedre å kutte transportetapper og kunstige overganger. Man trenger ikke alle dagene i en uke om det bare skjer noe mandag og torsdag. Da dropper jeg resten. En ting jeg ikke tenkte så mye på da jeg skreiv, er at for leseren egner den korte formen seg godt til å diskutere situasjoner man kan komme ut for. Man trenger rett og slett ikke lese hele boka. Kanskje litt merkelig at forfatteren sier dette, men det er sant. Det er en bruksbok.

Og så tror jeg at perspektivet til en ufaglært miljøarbeider er interessant, for en sånn person kommer jo til en ny arbeidsplass uten faget, uten forkunnskapene og må lære alt i real time. Det gjør at jeg som forfatter kan se på alt med den nye sitt blikk, hvordan er det å jobbe her, hvordan bor folk, hva gjør vi, hvorfor har vi sånne rutiner og så videre.

Du beskriver at man kan bry seg mye og samtidig kjenne på en viss avstand til beboerne. Hvordan opplever du denne balansen mellom å være nær og samtidig ha en profesjonell rolle?

Det er noe av det merkeligste med denne jobben. Utenom kjæresten min er det ingen andre kroppar jeg er så nær som beboernes. Jeg vet hvordan det lukter i leilighetene deres, hva de selv lukter, hvor føflekkene deres er, hvordan det er å bruke tanntråd i de forskjellige munnene. På en måte er jeg faktisk nærmere disse kroppene

enn kjæresten, jeg klipper tånegler, pusser naser, smører solkrem og fjerner gugge i øyekroken. Dette er små bevegelser som må utføres med forsiktighet og kanskje gjør det at ømheten våkner i oss. Jeg tror vi mennesker bare er sånn, vi knytter oss til dem vi er nære. Og når vakta over, så går jeg bare hjem. Er det ikke rart? Det er ikke sånn at jeg sletter beboerne fra minnet når jeg går, men jeg slipper dem, gir dem videre til neste skift, stoler på at også det skiftet passer godt på dem. Det er viktig å slippe jobben når du går fra den. Jeg tror det er viktig å ha omsorg også for egen kropp. Med det mener jeg ikke at du skal dra fra jobb og rett på spa, selv om det sikkert er deilig. Jeg tenker bare at man skal huske på at noen må passe på dem som passer på folk også.

Kroppen din er mye til stede i teksten — knebøy, trening, såre knær og blåmerker. Hvorfor er kroppen så viktig for å forstå hverdagen i omsorgsarbeidet?

Jeg tror man som kontorarbeider i større grad kan tillate seg å tenke på kroppen som en konteiner for hodet, et slags fartøy man flytter seg rundt med for å komme til jobben, datamaskinen og hjem igjen. Når du jobber som omsorgsarbeider, så er kroppen hovedverktøyet, det er den vi utfører alle oppgaver med. Vi støtter noen på do, triller en rullestol, bytter en bleie, pusser andres tenner og så videre. Vi kan ikke lene oss på andre verktøy som en snekker kan. Alt vi gjør, gjør vi med kroppen, og alle erfaringer vi får, setter seg i kroppen. Jeg tror vi som er omsorgsarbeidere er godt tjente med å ta vare

på verktøyet vårt. Og å huske på at alt vi gjør og erfarer, setter seg i kroppen. Hadde verktøyet vårt vært noe utafør kroppen, så hadde vi passa på det, vi hadde slipt den kniven eller rensa det luftfilteret på løvblåseren. Men det er lett å glemme når det er snakk om kropp.

Og så er det det med at vi jobber for at hverdagen til noen andre skal gi mening, vi følger noen andres kropp, rytme og humør gjennom dagene. Jeg synes det er godt å trene og bevege seg på en måte som bare er min, så jeg alltid husker at min kropp tilhører meg og at det er godt å være i den.

Du skriver om små detaljer i hverdagen, som å hjelpe med potet-skrelling og vaske ansiktet til Roger. Hvordan påvirker slike rutiner måten vi ser på brukerne – som mennesker, ikke bare oppgaver?

Det er vi som jobber i andres hjem, det er ikke de som bor på vår arbeidsplass. Rutinene er ikke laga for at de skal være effektive eller interessante for oss. De er der for at beboerne skal se sammenhengen i dagene sine, for at aktiviteter i deres egne hjem skal være trygge og forutsigbare. Og vi må utføre rutiner på en god måte. Selvsagt oppfatter også beboerne vårt humør, våre intensjoner. Kanskje ikke alltid alle nyanser, men likefullt. I begynnelsen, da jeg enda ikke kjente beboerne og syns det var rart å være så nærme ukjente folk, så herma jeg mine egne bevegelser slik jeg visste de var når jeg tok på noen jeg var glad i. Jeg vaska ansikt med myke hender, skrelte poteter med

rolige bevegelser. Vi skal ikke rekke noe på denne jobben. Hver oppgave er et mål i seg selv. Jeg er takknemlig for at jeg har en god sjef og gode kolleger som har lært meg til å tenke sånn.

Mange karakterer får levende portretter – som Kristoffer, Kine, Magne og Sol. Hvor mye av dette er basert på virkelige mennesker, og hvorfor var det viktig for deg å løfte dem frem?

Alt vi gjør, gjør vi sammen med andre. Jeg er overbevist om at jeg i teorien kunne hatt en hvilken som helst jobb hvis jeg bare hadde de rette folka rundt meg. Langt på vei tror jeg at jeg har rett, selv om jeg neppe kunne vært taktekker, jeg har høydeskrekk. Nå føler jeg at jeg i min faktiske jobb har uforskammet gode kolleger, det er ingen jeg ikke kan tenke meg å ta en tøff vakt med, jeg stoler på at de har ryggen min. Hva karakterene i boka angår, så fikk jeg tidlig beskjed fra Kari Joynt, redaktøren min, om at ting ikke kunne være rosenrødt. Så jeg fant på ting. Snakka med andre som jobba i omsorg, fantaserte, fant på mindre trivelige ting og skreiv det ned. Redaktøren min hadde jo rett. Ingen hadde gidda å lese en bok der alle var hverdagshelter som aldri tenkte på seg selv.

Hvordan opplevde du å komme inn som ny uten fagutdanning? Hva tenker du i dag om krav til utdanning og kompetanse i omsorgsyirket?

Jeg var heldig med hvor jeg begynte å jobbe. Fra dag én fikk jeg god opplæring,

gode forklaringer, innføring i rutiner og nødvendig kursing. Min opplevelse var utelukkende god. Jeg er delt når det kommer til utdanning og kompetanse i omsorgsyirket. Misforstå meg rett, jeg mener selvsagt at de som trenger det, har krav på gode tjenester og kvalifisert personale. Problemet er bare at statusen til omsorgsyirket er lav, og folk velger det bort uten å vite hva det innebærer. Men om du har det som en sommerjobb eller deltidsjobb, så vil du kanskje se at det er en veldig fin jobb. Det gir mening å bygge hverdag for andre. Og det er fint å ha en jobb der man ikke må sitte seg i hjel. Jeg bare vet ikke helt hvordan folk skal skjønne hvor fint det kan være å jobbe for at andre skal få meningsfulle dager i denne selvrealiseringstida uten å ha testa det og eventuelle kompetansekrav kan kanskje hindre at folk prøver? Når det er sagt, er jeg veldig for at folk skal ha kompetanse. Nå tenkte jeg på rekrutteringa.

Du skriver om vedtak og tvang, som å låse inn vaskemidler eller bestikk. Hva lærte du om forholdet mellom omsorg, frihet og kontroll?

Jeg vet ikke om jeg kan si noe smart og filosofisk om dette. Jeg føler bare at jeg har skjont at en begrensning i friheten, altså tvang, kan gjøre livet bedre for den det gjelder. Vi må stoppe folk som vil springe foran bussen, og vi bør også kunne begrense adferd som er skadelig over tid. Men det skal alltid være minst mulig inngripende for den det gjelder. På underlig vis tenker jeg at det kan være mye frihet i tvang, siden tvang mange ganger stopper

eller bremser tvangshandlinger. Og i tvangshandlinger er det ikke så mye frihet. Men dette tror jeg andre kan si smartere ting om enn meg. Spør mamma!

Dokumentasjon er en stor del av hverdagen — med enkeltmeldinger, protokoller og avvik. Hvordan opplevde du at dette påvirket arbeidet? Tok det tid bort fra menneskemøtene, eller var det en viktig del av tryggheten?

I begynnelsen synes jeg det var fremmed og litt masete å måtte skrive i detalj om hvordan vi hadde fylt dagen og hvordan beboeren løste oppgaver, oppførte seg, hva hen hadde sagt. Nå har jeg jobba i bolig i snart åtte år og føler at jeg har skjont litt flere ting. At selv om vi tilstreber like rutiner, så er vi forskjellige folk som jobber med de samme beboerne. Rapportene gjør det mulig å se hva vi gjør og hvordan vi gjør det, og det skaper en skriftlig livslinje for mennesker med lite språk.

Det er etterrettelig. Jeg kan med letthet se i rapporten hva jeg skal være ekstra oppmerksom på med brukeren jeg skal være med, hvordan eventuelle tilstander har utvikla seg. Protokoller er alfa og omega, vi kan ikke synse om hva som er tvang og når vi skal bruke det, da går vi fra omsorgsarbeider til allmektig. Avvik var noe som i begynnelsen skremte meg, det var nok redselen for å gjøre feil og få kjeft. Nå skriver jeg dem med letthet, også på meg selv. Små, og noen ganger større, feil kan skje, og det å dokumentere dem gjør at vi kan lære og bli bedre.

Boka har en ærlig og sår tone. Hvordan har du jobbet med språket for å fange både det vanskelige og det fine i jobben?

Det er et godt spørsmål. Jeg tror jeg først og fremst jobber på setningsnivå. Hvor mye kan jeg stryke, hva er overflødig, hva kan jeg overhodet ikke fjerne. Jeg liker det kort, liker tekster som ikke gjemmer seg i mange, lange setninger. Som tør å stå for seg selv. Og dette er en gjøre-jobb, det er en jobb der man gjør tusen små ting hver dag, smøre brødsriver, vaske gulv, gå fort, kutte grønnsaker, fylle på dopapir, henge opp klær og mange andre ting. Jeg liker at ting skjer, også små ting. Verb er så undervurdert i tekst, og jeg følte at den eneste måten jeg kunne fortelle om en sånn jobb, var ved å vise hva vi faktisk gjorde, ikke hva jeg mente, tenkte og følte om det, selv om jeg selvsagt gjør det også. Aktive verb gir plass til leseren og jeg ville invitere leseren inn i en virkelighet som det kanskje ikke er skrevet så mye om.

I boka skriver du også om forholdet mellom deg og moren din. Hvordan har det preget måten du ser på omsorgsarbeid?

En mor er jo det første mennesket for nesten alle. Selvsagt springer mitt bilde av omsorg ut fra mamma. Jeg tror faktisk også mye av arbeidsomsorgen kommer fra henne, hun er jo vernepleier og har alltid vært veldig engasjert i psykisk utviklingshemmedes rettigheter og mulighetsrom. Hun har prega meg. En av mine beste venner da jeg var liten, var en mamma var støttekontakt for. Jobben til mamma og folka der, var aldri fremmede eller rare. Mamma og Shoukat er de eneste karakterene i boka som er nesten faktiske personer. Man blir jo aldri sin egen biografi, det ville jo blitt sin egen bok, men jeg har lånt mye fra akkurat dem. Heldigvis for meg er mamma også en veldig raus person som lar meg skrive akkurat det jeg vil. Når jeg trenger det, kan hun hjelpe meg å utvide tankene. Vel har jeg skrevet bok, men jeg er fortsatt ufaglært. Enn så lenge.

Takk til Camilla Bogetun Johansen for en ærlig og klok samtale. Jeg har kolleger anbefales til alle som er nysgjerrige på hva omsorg faktisk innebærer – i praksis, i språket og i livet.

